

Наведено огляд статей із проблем філософії освіти, опублікованих у науково-теоретичному журналі Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка "Філософські обрії" з 2003 по 2009 роки.

Приведен обзор статей о проблемах философии образования, опубликованных в научно-теоретическом журнале Института философии имени Г.С. Сковороды НАН Украины и Полтавского национального педагогического университета имени В.Г. Короленко "Философские горизонты" с 2003 по 2009 годы.

The review of reasons is resulted from the problems of philosophy of education, published in the scientific-theoretical magazine of Institute of philosophy named by G.S. Skovoroda of NAN of Ukraine and Poltava national pedagogical university named by V.G. Korolenko "Philosophical horizons" from 2003 to 2009.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ОСВІТА ЯК ПРОСТІР ВЗАЄМОДІЮЧИХ ПОЗИЦІЙ УЧИТЕЛЯ ТА УЧНЯ (огляд статей із проблематики філософії освіти в журналі "Філософські обрії"¹)

П. А. Кравченко, Я. Є. Блоха

Незаперечним є той факт, що на початку ХХІ століття філософія освіти переживає своєрідне відродження, зумовлене, по-перше, глобально-інтегративними процесами в усіх сферах життя, а по-друге, – здобутками комп'ютерно-мережевої революції. Як стверджує Л. Рижак, завдяки технологічним новаціям утверджується глобальне інформаційне суспільство, основним ресурсом якого є знання. Проте "суспільство знань" може бути успішним лише за умови ефективної та якісної освіти громадян. Саме тому освіта набула пріоритетного статусу в суспільному поступі, а ХХІ сторіччя було проголошене ЮНЕСКО віком освіти [8, с.19].

Підтвердженням цьому є значна кількість монографій та статей, присвячених проблемам філософії освіти, та захисти докторських і кандидатських дисертацій зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти. На сучасному етапі більшість фундаментальних досліджень у галузі філософії освіти акцентується на особливостях Болонської системи та проблемі її запровадження в Україні: Дмитриченко М.Ф.

Вища освіта і Болонський процес: навч. посіб. для студ. вищих закл. освіти / Дмитриченко М.Ф., Хорошун Б.І., Язвінська О.М., Данчук В.Д. / Національний транспортний ун-т. – К.: Знання України, 2006. – 439 с.; Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / Асоціація ректорів педагогічних ун-тів; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова; Інститут вищої освіти АПН України / В.П. Андрущенко (ред.), В.П. Бех (уклад.), Ю.Л. Маліновський (уклад.). – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2004. – 221 с.; Болонський процес = Болонский процесс = Bologna Process: Документи / Європейський ун-т / З.І. Тимошенко (уклад.). – К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2004. – 169 с.; ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л. Болонський процес: цикли, ступені, кредити / ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., СОКОЛ Є.І., КЛИМЕНКО Б.В. – Харків: Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут", 2004. – 143 с.; Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С.Ф. Клепко. – Полтава: ПОІППО, 2006.

¹ "Філософські обрії" – науково-теоретичний журнал Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, входить до переліку наукових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук у галузі "Філософські науки". Видається з липня 1999 р. в Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка. Головні редактори: доктор філософських наук, професор А.М. Колодний та доктор філософських наук, професор П.А. Кравченко.

– 328 с. та Клепко С.Ф Конспекти з філософії освіти / С.Ф. Клепко; М-во освіти і науки України, АПН України, Полтав. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. М. В. Остроградського. – Полтава : ПОППО, 2007. – 419 с. А заснування у 2005 році журналу "Філософія освіти" є свідченням важливості регулярного висвітлення проблем філософії освіти.

Ця наукова розвідка є оглядом статей із проблем філософії освіти, опублікованих у науково-теоретичному журналі Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка "Філософські обрії" за 6 років: з 2003 по 2009 рік.

Найбільш фундаментальними, на наш погляд, є статті, присвячені *визначенню світоглядних засад філософії освіти*.

Так, у статті доктора філософських наук, доцента, проректора з наукової роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти *Сергія Федоровича Клепка "Цінності буття і цінності освіти"* [6] дослідник опирається на вчення видатного американського психолога, засновника гуманістичної психології Абрахама Харольда Маслоу (Абрама Маслоу), знаменитого завдяки своїй діаграмі ієрархії людських потреб.

Цінностями буття (буттєвими цінностями), згідно з А. Маслоу, визнаються "описи світу, що сприймається в пікових переживаннях", тобто лише "етикетка", а не стани, процес, якість, переконання, досвід тощо (*істина, добро, краса, цілісність, єдність протилежностей, життєвість, унікальність, досконалість, необхідність, завершеність, справедливість, порядок, простота, багатство, невимушеність, гра, самодостатність*).

Освіта як система визначається такими групами цінностей: **внутрішні цінності** функціонування освіти (головна цінність – індивідуальність учнів або запити суспільства; професорсько-викладацькі цінності, цінності, покладені в основу навчальної діяльності учнів і механізмів оцінювання); **зовнішні цінності**, що нав'язуються освіті суспільством, державою, зокрема ті, що визначаються *економічними цінностями освіти, тобто її здатністю забезпечувати функціонування соціально-професійної структури суспільства; інструментальні цінності* освіти (її здобуття або проходження), що визначаються мірою надбання особистістю соціального, інтелектуального, символічного капіталу, зокрема, матеріальна цінність освіти (залежність оплати праці від рівня та якості освіти); соціальна цінність (освіта як чинник соціальної мобільності, вибір видів і сфер професійної діяльності); статусно-престижна цінність (освіта як спосіб

та інструмент підвищення соціального статусу); **фабриковані цінності в освіті**: вільна і відповідальна особистість; формування світоглядних установок, поглядів, цінностей загальнолюдського характеру, забезпечення умов для вільного самовизначення кожної людини у світоглядному просторі для прийняття нею власних цінностей у формі життєвих цілей, провідних мотивів та інтересів, прагнень, потреб, принципів тощо.

У статті автор робить висновок, що для того, щоб зняти ціннісні напруження у сучасній освіті необхідно виявити негативні чинники і протиріччя, які почали виявлятися в глобальному масштабі, задовго до процесів посткомуністичної трансформації, про що свідчить огляд концепцій вирішення проблем ціннісної переорієнтації сучасної освіти – *сцієнтистських (когнітивні цінності в рамках "системної динаміки"), політично "компромисних" (інтеграція світської і релігійної парадигм освіти), культурологічних як вимог "іншої культури і нової аксіології освіти"*. Цінності, старі і нові, є "цементом суспільства" і забезпечують виживання його членів. Тому їх і потрібно використати як регулятивний чинник процесу трансформації в освіті, приблизно так, як це пропонується стосовно всього соціуму.

Особливостями сучасної освіти, на думку кандидата філософських наук, доцента кафедри філософії Черкаського державного технічного університету *Анжели Іванівни Бойко*, є інноваційний характер та особистісно орієнтоване навчання. У своїй статті *"Інноваційний характер сучасної освіти"* [1] вона стверджує, що інноваційний характер сучасної освіти зумовлений насамперед тим, що у нових умовах господарювання інновації перетворились на ключовий фактор зростання конкурентоздатності, забезпечення економічного зростання, зростання добробуту населення, а також забезпечення оборонної, економічної, технологічної та екологічної безпеки країни. Проте інноваційна освіта стосується не лише розробки і впровадження нововведень – нового змісту, нових педагогічних технологій, а й процесу всебічного реформування освіти, якісних змін у способі діяльності особи, стилі її життя.

На думку дослідниці, інноваційний характер сучасної освіти вимагає створення інноваційних освітніх структур, утворення активного освітнього середовища, яке веде до гнучкого управління та підтримки відкритого стилю взаємозв'язку. Кінцевою метою інноваційної освіти є виведення навчальних закладів на режим самоуправління, самоорганізації та самовдосконалення.

У статті "Лібералізм як світоглядна засада філософського аналізу особистісно орієнтованого навчання" [2] Анжела Іванівна обґрунтовує необхідність впровадження в Україні такої освітньої моделі, в якій роль інституту освіти була б не тільки чітко визначена, але й конструктивно реалізована. У зв'язку з цим особистісно орієнтоване навчання, на переконання авторки, варто розглядати крізь призму світогляду та ідеології лібералізму, оскільки тільки ця ідеологія й ідейно-політична течія сучасного життя не обмежує свободу поведінки людини у суспільстві та його підсистемах, серед інших – і в освітній.

Лібералізм в освіті, стверджує А. І. Бойко, – це не тільки змістовні утворення, ідеї, цінності та ідеали, але й певний спосіб підходу до явищ, відкрите і неупереджене ставлення до них. У цій своїй іпостасі лібералізм завжди є наріжним каменем будь-якого сучасного соціального порядку – піддаючи його неупередженій критиці, ставлячи під сумнів докорінні засади суспільного буття, лібералізм допомагає вкоренити стійкий і життєздатний соціальний порядок, позбавитись мертвих міфів (це не означає, звісно, позбутись їх взагалі), домогтись відносно неутиснених – на поточний момент – форм існування.

Аналізуючи особливості розвитку середньої освіти в Україні кандидат фізико-математичних наук Владислав Анатолійович Смирнов у статті "Інформаційно-ентропійні підстави інтелектуального знання" [9], намагається визначити відношення знання до дійсності, стверджуючи, що відбиваючи у свідомості людини засвідчений логікою результат процесу пізнання дійсності, знання еволюціонує в історії людської культури і, разом з тим, розгортається в процесі індивідуального розвитку особистості. У матеріальному виробництві знання саме по собі не є тією реальною силою, котра виробляє матеріальні продукти: воно тільки організує діяльність, виступаючи умовою її цілеспрямованості. Натомість у духовному виробництві знання є вже і процесом і результатом мисленнєвої діяльності. Тобто, рух знання, його розвиток значною мірою детермінуються специфікою об'єкта, сутністю матеріальних речей, явищ, уявлень, понять, суджень, теорій тощо.

Структура та закономірності організації інформаційно-знаннєвої системи людини, стверджує автор, відбивають особливості нашого мислення та властиві людському мозку алгоритми переробки інформації, які створені природою і закріплені в ході еволюції. Обробка інформації у кожній з указаних систем відбувається шляхом використання механізмів,

що мають спільне фізичне трактування. На клітинному рівні вона супроводжується синтезом спеціальних молекул. У нервовій системі – призводить до утворення синаптичного зв'язку між групами взаємопов'язаних нейронів: їх у головному мозку близько 1012. Та ж інформація, яка не вкладається в існуючу парадигму і не сприяє розробці закладених у ній явищ і теорій, взагалі залишається поза увагою і втрачається.

У статті кандидата філософських наук, доцента, завідувача кафедри проєктивної освіти Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Бориса Володимировича Братанича "Філософські основи культурологічної методології розвитку вітчизняної освіти" [3] розглянуто переваги культурологічного підходу, які полягають у тому, що взаємодія соціально-економічного фундаменту суспільства та сфери освіти пояснюється через інтегральну для суспільства сферу – сферу культури.

Культурологічний підхід в освіті важливий і з огляду на зміну соціальної ролі та статусу освітньої діяльності. Цей процес пов'язаний передусім з основними характеристиками інформаційного суспільства, яке не знає стабільності і ґрунтується на використанні знань (інформації) як основного ресурсу функціонування та розвитку. Освітні новації парадигмального характеру, детерміновані вказаним процесом, актуалізуються в основному у двох сферах. По-перше, це характеристика освітньої діяльності не як обмеженої соціальної сфери, а як постійного елементу життєдіяльності людини та суспільства, що охоплює всі соціальні сфери. По-друге, це розширення синергетичної методології у визначенні характеристик сучасної філософсько-освітньої парадигми, яка широко використовується при адаптації культурологічного підходу при дослідженні інформаційного суспільства. Формування культурологічної парадигми вітчизняної освіти включає в себе кілька системоутворюючих модернізаційних процесів.

У змістовному плані найбільше значення має переоцінка ціннісно-культурних пріоритетів системи освіти, що є вирішальним кроком на шляху до культурно орієнтованого освітнього процесу в школі. При цьому потрібно враховувати не тільки сучасні соціокультурні реалії, а й перспективи розвитку культури та форм її взаємодії із суспільством у рамках сучасної цивілізації. Є кілька важливих у методологічному плані культурологічних ідей, що безсумнівно мають бути реалізованими у нашій освітній практиці.

Тобто, стверджує автор, культурологічна переорієнтація освітньої діяльності де-

термінована загальними процесами формування інформаційного (постіндустріального) суспільства. Культурологічна методологія реформування освіти дозволяє забезпечити її функціонування та розвиток як фактору моделювання соціальних процесів гуманоцентричного характеру. Сама освіта є суттєвим чинником екзистенціальності сучасної культури. Подальші дослідження мають бути спрямовані на визначення механізмів культурного наповнення освітньої діяльності.

Значну нішу серед статей філософсько-освітньої проблематики, опублікованих у науково-теоретичному журналі "Філософські обрії" у 2003-2009 роках, займають статті, присвячені історії філософії освіти.

Так, старший викладач кафедри українознавства Чернігівського державного інституту економіки і управління *Ольга Євгенівна Фролова* у статті "Поняття освіти у філософсько-педагогічному вченні С. Русової" [10] підкреслює, що воно базується на принципі єдності особистого і суспільного, тому освіта розглядається як загальносуспільний процес, за допомогою якого відбувається включення нації в систему світової культури.

Згідно з філософсько-освітнім ученням С. Русової, освіта – це процес і результат засвоєння учнями знань, умінь і навичок, це "рід навчання". Учена підкреслювала, що процес навчання не зводиться лише до передачі учням знань з окремих галузей науки, техніки і культури, до формування певних умінь і навичок, але й включає в себе розвиток інтересів і здібностей до пізнання, мислення, спостережливості, розвитку уваги, пам'яті, мислення.

На думку С. Русової, школа має плекати особистість, "здатну до роботи, таку людину, яка ніде, за жодних обставин, не загине морально й фізично і втілить у життя свою незалежну думку", а тому учена обґрунтувала неможливість зведення освіти в школі до вивчення предметів лише природничого циклу.

С. Русова робить важливий висновок про те, що виховання об'єднує такі завдання: "1) створити особу, людину цілком незалежною, захистивши її від опанування пристрастями від безмірних потреб, утворивши всередині неї гармонію; 2) додати шляхетності громадському життю, установивши між людьми приязні стосунки; 3) з'єднати добро кожного окремого громадянина із загальним добром і ладом усієї держави".

Наприкінці статті авторка робить висновок, що С. Русова у філософському аспекті, по-перше, продовжувала обґрунтовувати традиційний для української фі-

лософії напрямок визнання пріоритету особистої життєтворчості. По-друге, враховуючи особливості функціонування соціуму в умовах промислово-урбанізованої цивілізації освітнє вчення С. Русової базується не на принципі домінування суспільства над особою чи визначальності індивідуального щодо загального, а на принципі єдності особистого і суспільного. Тому учена інтерпретує освіту як загальносуспільний процес, за допомогою якого відбувається включення нації в систему світової культури.

У статті кандидата філософських наук, доцента, професора ХАІ, декана гуманітарного факультету, завідувача кафедри політології *Володимира Олександровича Копилова* та кандидата філософських наук, доцента, начальника кафедри культурології та філології Харківського військового університету *Валерія Григоровича Рибалки* "Ретроспектива Острозького наукового товариства як поєднання влади і освіти" [7] розглянуто досвід побудови соціальних інститутів і відносин, формування національної еліти, здатної керувати соціальними процесами як в освіті, так і в системі управління владою, збереження і відродження національної ідеї, традицій і культури в Україні, одне з першорядних місць в історії формування якого посідає Острозьке наукове товариство.

Саме Острозьке наукове товариство дало можливість формувати національний характер, національну свідомість, толерантність, неортодоксальність поглядів української молоді, що забезпечувало їй високі позиції в суспільстві, а згодом – відповідний авторитет у державних, політичних і релігійних колах. Школа (академія) готувала еліту, яка відіграла і значну політичну роль: певною мірою стримувала колонізаторський вплив на молодь католицько-єзуїтських навчальних закладів, сприяла утвердженню національної свідомості серед усіх верств українського народу.

Виняткове значення цього товариства виходить за хронологічні рамки його активної діяльності і полягає в тому, що більшість культурно-освітніх і релігійних діячів тогочасної України були пов'язані з ним походженням, навчанням, участю в його політичних і культурних акціях. Ілюстрацією цього твердження служить доля видатних суспільно-політичних діячів, вихованців Острозької школи (академії) Стефана і Максима Смотрицьких, Петра Конашевича Сагайдачного, братів Наливайків – Северина і Дем'яна, православних аскетів Йова Княгиницького і Афанасія Межигірського.

На основі зазначених фактів автор робить висновок, що Острог (у широкому

інтелектуально-духовному і геополітичному значенні цього слова) був хоч і епізодичним, але достатньо успішним зразком поєднання освіти і влади. Хоча більшою мірою це була практика союзу освіти і влади, ніж його глибоке теоретичне обґрунтування, але це жодною мірою не знижує евристичного значення такого найбільшого феномена в історії вітчизняної філософії, як Острозьке наукове товариство. У ньому повною мірою виявився взаємозв'язок національної еліти (компетентних цивілізованих осіб) з політичною, економічною, церковною владою.

Автори переконані, що система освіти ХХІ століття реалізує принципи мерітократії, що виховують у громадян звички погоджуватися зі вказівками професіоналів, які мають високий рівень раціональності і компетентності. Для розвитку української державності і мерітократії, яка є результатом взаємодії освіти і системи управління в суспільстві, необхідно утворювати інтелектуально-духовні осередки підготовки національної молоді, яка здатна вирішувати ці завдання, використовуючи позитивний досвід Острозького наукового товариства та інших освітньо-наукових осередків України XV – XVII століть, таких, як братські школи Львова, Луцька, Києва, а також Києво-Могилянської академії. Очевидно, сьогодні такими осередками в Україні повинні бути провідні навчальні заклади, що знаходяться в інформаційно забезпечених мегаполісах, які дають можливість молоді мати практику управління соціальними процесами.

У статті кандидата педагогічних наук, доцента кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка *Ірини Василівни Цебрій "Філософсько-теоретичні засади в навчальній системі єпископальних шкіл та шкільного театру доби Середньовіччя"* [12] дослідниця стверджує, що саме в часи Середньовіччя почалося формування сучасного західноєвропейського індивідуалістичного світогляду та були закладені основи вищої школи. Ця доба характеризується як локальними острівцями піднесення культури у варварських королівствах на світанку нової релігійної епохи, так і поступальним характером становлення і розвитку освіти в часи класичного Середньовіччя.

Одним із фундаторів середньовічної шкільної традиції з права вважається Северин Боецій. Саме він остаточно закріпив формальний розподіл системи "семи вільних мистецтв" на два ступені – "тривіум" і "квадріум" (власно, термін *quadriūm* вперше вживається саме автором "Настанов до арифметики").

Шкільній освіті необхідна була творча практика, як у мові, так і в основах християнської віри. Виникла також і проблема поєднання біблійського розуміння світу зі світоглядом людини раннього Середньовіччя. Вирішення частини цих проблем взяв на себе середньовічний духовний театр, що народився від союзу церковної літургії та ранньосередньовічної шкільної освіти. Теоретичні засади професійної театральної освіти середньовічної доби також формувалися в загальній шкільній системі окресленого періоду. Становлення шкільної освіти спрямовувалися ідеологією та філософією вищих станів суспільства.

Авторка переконана, що теоретичні засади професійної театральної освіти в загальній шкільній системі є надзвичайно складними, розгалуженими. Вони характеризують та органічно доповнюють патристичну філософію, на основах якої ґрунтувалася рання середньовічна шкільна освіта всіх рівнів. Завдяки діяльності шкільного театру, драматизації духовного церковного дійства ідеї християнства стали зрозумілими в варварському язичницькому середовищі, що, завдяки виставам, стало ходити до церкви і трохи розуміти латину.

У статті *"Маркетинг в освіті і державно-громадське управління"* [11] *І.В. Цебрій* аналізує шляхи практичного засвоєння маркетингу, важливого сьогодні для взаємодії основних суб'єктів, що надають освітні послуги через державні освітні заклади.

Освіта, стверджує авторка, – це отримання спеціальності, соціальної адаптації, впевненості в завтрашньому дні, відчуття власної потреби суспільству. Завдання загальноосвітнього навчального закладу – вплинути на особистісний вибір учня та його батьків. Але це, у свою чергу, означає для навчального закладу залучити клієнта. Для успішної діяльності щодо залучення клієнтів необхідно вивчити основні освітні потреби адресних груп, що складають найближчий соціум, а також загальний освітній запит на рівні держави.

Для ієрархічного інструментарію управління (командно-адміністративної системи) ключовими поняттями були "виробництво" і "контроль". Провідною ідеєю сучасного освітнього менеджменту України є децентралізація управління, тобто делегування повноважень і відповідальності. Відповідальність керівника навчального закладу значно підвищується. Актуалізуються потреби особистості у власній освітній і подальшій професійній самореалізації, саме тому зростає запит на якісну освіту.

У сучасних умовах освітній заклад по-

винен: створювати позитивний імідж школи, спроможний зацікавити потенційних освітніх клієнтів; вивчати потреби споживачів освітніх послуг, забезпечувати запит окремих споживачів і найближчого соціуму в цілому; перебувати в постійному пошуку нових засобів задоволення освітніх потреб, враховуючи їх змінність у сучасних умовах; відмовлятися від нерентабельних освітніх програм, через які навчальний заклад значно програє в очах найближчих цільових груп; впроваджувати актуальні і рентабельні для суспільного й економічного розвитку регіону освітні програми.

Таким чином, на думку І.В. Цебрій, маркетинг в освіті пострадянського українського суспільства, під яким ми розуміємо успішне управління школою з метою здійснення обміну для задоволення потреб як освітніх клієнтів, так і самого закладу, необхідний всім складовим маркетингової системи (закладу, цільовій групі, клієнту, державі). Маркетинг дає змогу налагодити виробництво і збут продукту освіти, а також дозволяє цільовій групі отримати саме ті освітні послуги, яких вона потребує на сучасному етапі.

Цикл статей, присвячених актуальним проблемам розвитку сучасної вищої освіти у зв'язку з упровадженням Болонського процесу репрезентований статтями Л.Г. Дротянко, О.Д. Джури та Л.М. Черчатої.

Так, актуальними в системі сучасної вищої освіти, безперечно, є глобалізаційні процеси, які впливають на зміну її функцій, констатує в своїй статті "Глобалізаційні виклики життєтворчій функції освіти" [5] кандидат філософських наук, директор Бурштинського енергетичного технікуму Івано-Франківського університету нафти і газу *Олександр Дмитрович Джура*, аналізуючи виклики до освіти, обумовлені процесом світової глобалізації, та відповіді на них технологіями реформ останньої, зокрема її модернізації.

Автор стверджує, що основною тенденцією в розвитку освіти наприкінці 1990-х років було прагнення нівелювати розбіжності у системах вищої освіти, ліквідувати нееквівалентні дипломи, невідповідність, невинуватану і суто місцеву своєрідність. Саме остання почала розглядатися як перешкода на шляху будь-яких спроб не тільки інтеграції освітніх систем, але й звичайних обмінів студентами і молодими науковцями. Європейський Союз, який вийшов у своїй консолідації на рівень єдиної валюти і наднаціонального уряду, відчув гостру потребу в узгодженні систем вищої освіти за допомогою Болонського процесу, що було відображено у планах створення до 2010 р. інтегровано

ваного європейського простору вищої освіти.

Глобалізація та інформатизація суспільства як визначальна подія виявляє, що інноваційна діяльність (доведення до технологічного впровадження) в сучасному суспільстві стає визнаною цінністю. Це відрізняє дану добу від попередніх, що вбачали консервативність звичаїв, традицій, культур їх захист від новацій за гольовні чесноти суспільства.

У суспільстві, яке трансформується, соціалізація супроводжується втратою ряду визначальних суспільних ідеалів, відмовою від усталених критеріїв прогресу, переглядом нормативів суспільної життєдіяльності людей, зміною соціальних інститутів, що виявляє специфічну соціальну проблему. Зміст проблеми полягає в наступному. Руйнація відносно "традиційної" соціальності супроводжується відсутністю сформованості уявлень про належний тип соціальності, що негативно впливає на діяльність суспільних інститутів соціалізації.

На переконання автора, враховуючи досвід філософського осмислення особливостей детермінації соціальних процесів, можна стверджувати, що соціальна діяльність, в яких би масштабах вона не здійснювалася, врешті-решт є функцією історично конкретної соціальної системи, котра визначає і зміст, і форму діяльності, і способи включення її суб'єкта в механізм самодетермінації суспільного розвитку.

У статті доктора філософських наук, професора, завідувача кафедри філософії Національного авіаційного університету (м. Київ) *Любові Григорівни Дротянко* "Герменевтичні процедури в системі вищої освіти" [4] розглянуто особливості застосування герменевтичних процедур тлумачення і розуміння в освітньому процесі у вищих навчальних закладах і виявлено відмінності між засобами герменевтики та інтерпретації в освітній сфері.

Аналіз показує, що специфічною ознакою сучасних вимог до освіти є розв'язання триєдиного завдання: 1) передачі знань викладачами; 2) засвоєння отримуваних знань студентами; 3) вироблення у студентів умінь самостійного набуття знань. Не можна говорити, що раніше ці завдання не ставилися перед вищою школою, проте кожне з них розглядалося переважно як самостійне, а тому спостерігався розрив між передачею знань та здатністю студентів до творчих самостійних пошуків у процесі навчання. Вища освіта – це певна інтерпретація продукту високої науки, герменевтична процедура, яка передбачає прочитання та адекватне розуміння її змісту майбутніми спеціалістами. Процес навчання, спосіб зв'язку

студента та викладача – це не перекладання знань з однієї голови в іншу, не повідомлення, просвітництво та донесення готових істин. Насправді, це – нелінійна ситуація відкритого діалогу, прямого й зворотного зв'язку, солідаристичної освітньої пригоди, попадання (в результаті розв'язання проблемних ситуацій) в один самоузгоджений темпосвіт. Це – ситуація пробудження власних сил і здібностей того, хто навчається, ініціювання його на один з власних шляхів розвитку. Вона сприяє відкриттю студентом себе через співробітництво із самим собою та з іншими людьми. Цим усувається лінійність, односторонність навчального процесу, певною мірою знімається його репресивний, примусовий характер.

Авторка стверджує, що ефективність вищої освіти передбачає творчий підхід до вивчення іноземних мов, взагалі до набуття та використання отриманих знань. Цьому може навчити лише викладач, який не тільки передає готові знання для засвоєння студентами, але й залучає їх до співпраці в процесі одержання знань, показуючи, якими шляхами йшов розвиток відповідної науки, які перепони долалися на цих шляхах. При цьому бажано, щоб викладач демонстрував і свої наукові здобутки, залучаючи студентів до проведення наукових досліджень. Тоді й освіта, не відстаючи від науки, буде змінювати свій зміст відповідно до зміни соціокультурних умов, здійснювати перехід від монологізму до діалогізму в навчальному процесі, виробляти уявлення про наукову й пізнавальну діяльність у вищому навчальному закладі як простір взаємодіючих позицій викладача та студента.

Старший викладач кафедри іноземної мови Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка *Лідія Михайлівна Черчата* у статті *"Роль самостійної роботи студентів в умовах застосування інформаційних технологій у контексті вимог Болонського процесу"* [13] характеризує процес зміни навчального навантаження студентів на користь самостійної роботи у зв'язку з втіленням у життя основних положень Болонського процесу.

Так, стверджує авторка, в умовах глобалізації, становлення інформаційного суспільства, посилення міграційних процесів, мобільності ринку праці, міжкультурних обмінів немає необхідності доводити важливість значення різних систем освіти, зокрема вищої, для стабільного розвитку, для демократії, для захисту та поваги всіх прав людини та основних свобод, оскільки їх значення у світі стає більш очевидним. Спостерігається чітка тенденція у зміщенні акцентів із набуття певного рівня фахових знань до вміння

постійно здобувати нову інформацію, активно діяти, оперативно приймати рішення, адаптуватися до мінливих умов і вимог сьогодення.

У сучасному інтегрованому суспільстві уже не можна навчатися ізольовано, обмежуючись традиційним колом: учителі, друзі, сім'я. Телекомунікації створюють для нас можливість виходу в широкий світ. Ми отримуємо доступ до найбагатших інформаційних ресурсів і можливість працювати разом над різними проблемами (проектами) з представниками інших країн у рамках телеконференцій. Подібна перспектива співпраці і кооперації створює сильну мотивацію до самостійної пізнавальної діяльності як у групах, так і індивідуально. Спільна праця стимулює студентів до ознайомлення з різними точками зору на конкретну проблему, від пошуку додаткової інформації, до оцінки отриманих результатів.

Болонський процес як явище загальноєвропейського масштабу не може не впливати і на українську дійсність. Починаючи з перших днів незалежності Україна декларує європейські орієнтири розвитку освіти. Крім того, можна стверджувати і про початок процесу розбудови національної вищої освіти на зразок європейської, елементи реформ якої поступово впроваджуються і на освітній ниві України: проводяться державні акредитації ВНЗ, введено ступеневу освіту, запроваджено нову систему оцінювання знань студентів у ВНЗ. Ми маємо вийти на новий рівень інтеграції науки й освіти, відійти від колишньої установки на підготовку фахівця в царині усталеного знання, оскільки особливістю діяльності спеціаліста в умовах інформаційного суспільства є подальше прискорення темпів оновлення професійних знань та навичок і, у зв'язку з цим, його здатність швидко і якісно вдосконалювати свою кваліфікацію. Інновації освіти мають забезпечити високу конкурентоздатність випускника. Його освіта має бути фундаментальною, якісною, здійснюватися в органічному взаємозв'язку з наукою і практикою.

Відтак, стверджує авторка, висновок цілком однозначний: Болонський процес з його орієнтацією на усвідомлене самовдосконалення впродовж життя, самоосвіту і самовиховання висуває високі вимоги до людини, її ставлення до навчальної роботи і формування її як фахівця найвищої кваліфікації. Таким чином, Болонський процес слід розглядати як маніфест реформаторства вищої освіти країн Західної і Східної Європи.

Варто зазначити, що кількість статей у всеукраїнському науково-теоретичному журналі Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України та Полтав-

ського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка "Філософські обрії", присвячених філософії освіти, поступово збільшується, їх тематика стає більш різноманітною і охоплює увесь спектр досліджень з такої надзвичайно складної галузі гуманітарної науки як філософія освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А. Інноваційний характер сучасної освіти / А. Бойко // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 19. – Київ-Полтава, 2008. – С. 223 – 234.

2. Бойко А. І. Лібералізм як світоглядна засада філософського аналізу особистісно орієнтованого навчання / А. І. Бойко // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 22. – Київ-Полтава, 2009. – С.226–235.

3. Братаніч Б. Філософські основи культурологічної методології розвитку вітчизняної освіти / Б. Братаніч // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 13. – Київ-Полтава, 2005. – С. 227 – 238.

4. Дротянюк Л. Г. Герменевтичні процедури в системі вищої освіти / Л. Г. Дротянюк // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 22. – Київ-Полтава, 2009. – С. 204 – 215.

5. Джура О. Д. Глобалізаційні виклики життєтворчій функції освіти / О. Д. Джура // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 22. – Київ-Полтава, 2009. – С. 216 – 225.

6. Клепко С. Ф. Цінності буття і цінності освіти / С. Ф. Клепко // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 10. – Київ-Полтава, 2003. – С. 260 –271.

7. Копилов В. Ретроспектива Острозького наукового товариства як поєднання влади і освіти / В. Копилов, В. Рибалка // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. –

Випуск 12. – Київ-Полтава, 2004. – С. 229 – 248.

8. Рижак Л. Філософія освіти на рубежі тисячоліть: проблеми та перспективи / Л. Рижак // Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. – 2007. – Вип. 10. – С. 19 – 29

9. Смирнов В. Інформаційно-ентропійні підстави інтелектуального знання / В.Смирнов // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 14. – Київ-Полтава, 2005. – С. 172 – 186.

10. Фролова О. Поняття освіти у філософсько-педагогічному вченні С. Русової / О. Фролова // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 14. – Київ-Полтава, 2005. – С. 187 – 198.

11. Цебрій І. Маркетинг в освіті і державно-громадське управління / І. Цебрій // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 15. – Київ-Полтава, 2006. – С. 251 – 265.

12. Цебрій І. Філософсько-теоретичні засади в навчальній системі єпископальних шкіл та шкільного театру доби середньовіччя / І. Цебрій // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 19. – Київ-Полтава, 2008. – С. 235 – 249.

13. Черчата Л. Роль самостійної роботи студентів в умовах застосування інформаційних технологій у контексті вимог Болонського процесу / Л. Черчата // Філософські обрії. Науково-теоретичний журнал інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України та Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Випуск 18. – Київ-Полтава, 2007. – С. 269 – 280.

Стаття надійшла в редакцію 22.02.2010 ■